

УДК 351.746.1

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЗАДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Н.С. Артамонова, к.е.н., доцент

А.В. Атрашкова

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

Артамонова Н.С. Атрашкова А.В. Визначення рівня економічної безпеки підприємства задля забезпечення ефективного адміністрування.

У статті розкривається проблема визначення стану економічної безпеки суб'єктів господарювання, що працюють в умовах конкуренції та нестійкості ринкового середовища. Пропонується застосування заходів щодо комплексної оцінки рівня економічної безпеки задля своєчасного прогнозування змін фінансового стану підприємства та ефективного адміністрування його діяльності.

Ключові слова: рівень економічної безпеки; стійкість економічного розвитку; чистий грошовий потік; фінансовий ризик; реінвестований прибуток

Артамонова Н.С., Атрашкова А.В. Определение уровня экономической безопасности предприятия для обеспечения эффективного администрирования.

В статье раскрывается проблема определения состояния экономической безопасности хозяйствующих субъектов, работающих в условиях конкуренции и неустойчивости рыночной среды. Предлагается применение мер по комплексной оценке уровня экономической безопасности для своевременного прогнозирования изменений финансового состояния и эффективного администрирования его деятельности.

Ключевые слова: уровень экономической безопасности; устойчивость экономического развития; чистый денежный поток; финансовый риск; реинвестированная прибыль

Artamonova N.S., Atrashkova A.V. Determining the level of economic security companies to ensure efficient administration.

In the scientific article reveals the problem of determination of the economic security of business entities that operate in a competitive and unstable market environment. Suggested measures for a comprehensive assessment of economic security for the timely prediction of changes in financial condition and efficient administration of its activities.

Keywords: level of economic security, economic stability, net cash flow, financial risk, reinvested earnings

Зміни умов господарювання, що викликані нестійкістю ринкового середовища, проявами кризи, інфляції та рецесії, значно посилюють відповідальність за прийняття управлінських рішень та потребують розробки механізму економічної безпеки, що передбачає формування послідовності процедур та інструментарію проведення ретроспективних та прогнозних досліджень фінансово-господарської діяльності з тим, щоб управлінський персонал зміг системно та комплексно володіти ситуацією на підприємстві, розуміти сутність проблем, що виникають та бачити перспективи забезпечення сталого розвитку.

Актуальність зазначеної теми підтверджується станом вітчизняної економіки та тенденціями, що проявились у національному виробництві протягом останніх років. Вони характеризуються наявністю кризових явищ та очікуванням можливості появи нової хвилі кризи з невідомими для народного господарства України наслідками.

Так, за даними Держкомстату України [4] обсяги реалізації продукції промисловості у 2010 році порівняно з 2008 роком зросли на 148072.7 млн. грн., що складає 16.1%. При чому, у добувної промисловості зростання склало 21178.3 млн. грн., тобто 26.7%, а в переробній – 62077.7 млн. грн. та 9.3%.

Із галузей переробної промисловості суттєве зростання досягло виробництво харчової продукції та напоїв – 52261.7 млн. грн., тобто 37.4%; продуктів нафтопереробки – 6867,8 млн. грн. та 10.4%, та хімічної промисловості – 6727.5 млн. грн., що складає 12.1% зростання.

Металургійне виробництво та машинобудування у 2010 році значно наростили обсяги реалізації порівняно з 2009 роком, але не вийшли на обсяги докризового періоду. Але вже у 2011 році, станом на вересень місяць, за оцінками експертів, в металургійній галузі та машинобудуванні визначається падіння обсягів реалізації до 15% порівняно з аналогічним періодом 2010 року.

Діяльність деяких галузей, таких, наприклад, як легка промисловість та виробництво мінеральної продукції, можна охарактеризувати як стагнуюча, тобто у 2010 році порівняно з 2008 роком суттєвих змін у обсягах виробництва не сталось.

Це свідчить про необхідність впровадження сучасних механізмів управління діяльністю підприємств задля підтримки та адаптації їх у умовах невизначеності.

Спираючись на комплексний підхід у розгляданні означеної проблеми, можна стверджувати, що механізм економічної безпеки підприємства – це сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових та мотиваційних засобів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища з урахуванням особливостей функціонування конкретного суб'єкту господарювання задля забезпечення прибуткової діяльності. При чому, величина прибутку повинна бути достатньою для перебування підприємства у зоні економічної безпеки. Тому, оцінка рівня прибутковості є суттєвим прогностичним показником орієнтування менеджменту підприємства при прийнятті управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень щодо розв'язання означеної проблеми свідчить про те, що питання розробки ефективної системи економічної безпеки бізнесу знайшли своє відображення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних фахівців, серед яких можна виділити роботи Пономарьова В.П., Ярочкіна В.І., Шаваєва А.Г., Захарченко В.І., Варналія З.С. та інших. Вони внесли значний вклад в освітлення цієї проблематики, але сучасні умови господарювання вимагають подальших досліджень у питанні розробки дієвого механізму економічної безпеки бізнесу та інструментарію щодо його впровадження в діяльність суб'єкту господарювання з метою озброєння фахівців – менеджерів методами оцінки фінансово-економічного стану підприємства; раннього розпізнавання загрози нестабільності з метою її попередження; прогнозування рівня економічної безпеки, за яким підприємство зможе зберігти незалежний статус та уникнути банкрутства та ліквідації.

Тому, основною метою даної статті є розробка послідовності дій задля визначення рівня фінансово-економічної безпеки бізнесу та проведення комплексу процедур щодо прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Для реалізації цієї мети необхідно застосовувати аналітичний інструментарій, прогностичні та стратегічні дослідження, систему індикаторів фінансово-економічної діагностики, методи оцінки ризиків, санаційної спроможності та інших інструментів фінансового та антикризового менеджменту.

Крім того, виходячи з позиції системного підходу, концепція економічної безпеки підприємства повинна охоплювати усі сфери виробничо-господарської, фінансової та комерційної діяльності, що потребує більш ретельного розкладу послідовності дії та процедур в реалізації механізму безпеки бізнесу.

На рис. 1 запропонований комплекс заходів щодо визначення стану економічної безпеки суб'єкту господарської діяльності (СГД), який

слід реалізувати управлінському персоналу з метою ефективного адміністрування.

Першим кроком запропонованої послідовності є формування системи інтересів та пріоритетів на базі аналізу взаємозв'язків з суб'єктами зовнішнього середовища з урахуванням термінового аспекту, тобто визначення поточних та стратегічних інтересів. Причому, визначаються тільки ті пріоритети, що мають більш важливе значення для життєдіяльності СГД та постійно знаходяться у сфері управлінського впливу.

Далі привертається увага до визначення етапу життєвого циклу організації, з якого починаються комплексні дослідження, бо в залежності від конкретного етапу, по-різному впливають фактори можливого ризику або критерії розвитку на діяльність цієї організації.

Не менш важливим в остаточній оцінці впровадження механізму економічної безпеки є використання методики раннього розпізнавання загрози нестабільності в найближчому строковому періоді. Цю оцінку пропонується здійснювати оперативно, на базі застосування аналітичного інструментарію, а саме, за допомогою дослідження задовільності структури балансу підприємства (форма №1) та можливості встановлення або втрати платоспроможності у найближчому періоді. Крім того, необхідно оцінити динаміку таких аналітичних показників як:

- коефіцієнт поточної ліквідності;
- коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами.

Якщо ці індикатори задовольняють рекомендованим значенням, то загроза нестабільності відсутня на даному відрізку часу, але вона може носити «відкладений характер». Про це можуть свідчити низькі параметри таких аналітичних показників, як: коефіцієнт покриття; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт фінансовий автономії, або стійка тенденція до зниження цих показників за даними аналітичних досліджень останніх двох років.

Аналіз збалансованості грошових потоків на підприємстві проводиться окремо як на низькому, так і на високому рівнях. Це важливо для встановлення характеру можливих дій управлінського персоналу, тобто керівництва організації, які можуть бути або захисними, або наступальними.

Якщо підприємство, за результатами досліджень, втратило платоспроможність, то збалансувати грошові потоки на підприємстві можливо завдяки застосуванню комплексу захисних заходів, що передбачають обмеження операційної та інвестиційної діяльності. Це характеризує низький рівень збалансованості грошових потоків. Разом з тим, високий рівень збалансованості грошових потоків може бути досягнений завдяки диверсифікації операційної та інвестиційної діяльності підприємства.

Рис.1. Комплекс заходів щодо визначення стану економічної безпеки СГД

Індикатором, що оцінює досягнення цієї мети є зростання показника ЧГП (чистого грошового потоку).

$$\text{ЧГП} = \text{ЧП}_0 + \text{АВ}, \quad (1)$$

де ЧП_0 – чистий прибуток (операційний);

АВ – амортизаційні відрахування.

Це важливо для підключення механізму адаптації підприємства на виклики зовнішнього середовища та є суттєвим для забезпечення сталого розвитку СГД.

Оцінка рівня економічної безпеки підприємства пов'язана з фактом визначення прибутковості його виробничо-господарської діяльності, тому що основним джерелом забезпечення стало-

го економічного розвитку є прибуток. Отже, перш за все, треба визначити наявність у підприємства прибутку за даними фінансової звітності за останній період.

Додаткові уточнюючі розрахунки щодо визначення рівня економічної безпеки передбачають наступне: різницю суми нарахованої амортизації та скоригованої її частки за умови впливу інфляції співвідносять з величиною чистого прибутку підприємства, що направляється на реінвестування, оскільки недостатня кількість коштів може бути поповнена саме за рахунок суми реінвестованого прибутку поточного періоду.

Пропонується наступна послідовність розрахунків щодо стану визначення економічної безпеки:

1. Визначається сума амортизаційних нарахувань від вартості основних виробничих фондів. Величина амортизаційних нарахувань повинна бути скоригована з урахуванням впливу інфляції, тобто:

$$AB(i)t = ABt \times (1 + T(i)t) \quad (2)$$

де $AB(i)t$ – величина амортизаційних відрахувань від вартості основних фондів, коригована на інфляцію у період t ;

$T(i)t$ – темп інфляції по товарній групі основних фондів підприємства у періоді t .

Для розрахунків використовуються або дані про темпи інфляції за попередній період, або прогнозована динаміка інфляції на поточний чи наступний за розрахунковим період часу.

2. Визначається різниця між величиною скоригованої та нарахованої суми амортизації у періоді t :

$$\Delta ABt = AB(i)t - ABt \quad (3)$$

3. Розраховується величина прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства:

$$PP_t = B_{pt} + B_{it} + D_{np} + D_{mo} + Z_t + \Pi_t \quad (4)$$

де PP_t – величина прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства у періоді t ;

B_{pt} та B_{it} – відповідно виторг від реалізації продукції та іншої реалізації у періоді t ;

D_{np} та D_{mo} – доходи від позареалізаційних операцій (володіння корпоративними правами) та товарообмінних операцій в межах та поза межами України у період t ;

Z_t – витрати виробництва, реалізації та інших напрямків діяльності у період t ;

Π_t – загальна сума податків та відрахувань з прибутку, що передбачено законодавством України.

4. Визначення частки реінвестованого прибутку.

Розрахунок суми чистого прибутку, що направляється на реінвестування (PP_{pp}) в поточному або наступному періоді здійснюється виходячи з особливостей діяльності кожного підприємства. При чому слід врахувати як зовнішні фактори (правові обмеження, особливості податкового законодавства, значення середньоринкової норми прибутку на інвестований капітал, темпи інфляції тощо), так і внутрішні фактори (рівень рентабельності діяльності підприємства; наявність готових до реалізації високодохідних інвестиційних проектів; стадія життєвого циклу підприємства; значення коефіцієнту фінансового левериджу тощо).

5. Різниця амортизаційних відрахувань та скоригованої величини амортизації ΔAB співвідносяться з величиною чистого прибутку, що спрямовується на реінвестування PP_{pp} .

Якщо $PP_{pp} > \Delta AB$, це свідчить про те, що нестача коштів для оновлення капіталу підприємства може бути поповнена за рахунок реінвестованої частки чистого прибутку, тобто таке підприємство знаходиться в зоні економічної безпеки і можна переходити до оцінки його рівня. Також і рівняння $PP_{pp} = \Delta AB$ свідчить про наявність економічної безпеки.

У разі якщо $PP_{pp} < \Delta AB$, нестача коштів для оновлення капіталу підприємства не може бути поповнена за рахунок реінвестованої частки прибутку, таким чином, економічна безпека у такого підприємства відсутня.

В якості орієнтира при визначенні рівня економічної безпеки можна застосувати такий показник, як коефіцієнт стійкості економічного стану підприємства (K_{cec}).

$$K_{cec} = \frac{\text{Реінвестований_прибуток}}{\text{Власний_капітал}} = \frac{\Delta PK + \Delta HPP}{BK} \quad (5)$$

де ΔPK – різниця сум чистого прибутку, що спрямована на формування резервного капіталу (кінець-початок);

ΔHPP – різниця сум нерозподіленого прибутку, що формується з чистого прибутку підприємства (кінець-початок);

BK – величина власного капіталу (на кінець періоду t).

Цей показник вказує на темпи збільшення власного капіталу за рахунок чистого прибутку підприємства. Бажаною є тенденція до збільшення цього показника, що вказує на те, скільки грошей з отриманого підприємством чистого прибутку реінвестується, тобто спрямовується на збільшення власного капіталу. Це свідчить про укріплення позицій підприємства, покращення дивідендних можливостей та зростання рівня економічної безпеки СГД.

Поряд з розрахунком показника, що визначає рівень економічної безпеки треба також дати характеристику відповідності його значення тим умовам стану безпеки для конкретного підприємства з урахуванням оцінок експертів. Для цього здійснюється класифікація рівня економічної безпеки підприємств, що діють в умовах конкуренції [3]. В таблиці 1 представлена така класифікація.

Таблиця 1. Характеристика рівней економічної безпеки підприємства, що діє в умовах конкуренції

Рівень економічної безпеки	Показник рівня економічної безпеки $K_{сес}$	Характеристика стану підприємства відповідно встановленому рівню економічної безпеки
Підтримуючий	до 0.05	Нестійкість економічної безпеки. Підприємства знаходяться на межі економічної безпеки та при незначному зниженні прибутку можуть її втратити.
Мінімальний	0.06-0.1	Підприємство знаходиться в економічній безпеці і в змозі її підтримувати у найближчому періоді.
Низький	0.11-0.29	Обсяг інвестиційної підтримки умов економічної безпеки дозволяє зберегти ринкові позиції в поточному періоді та у найближчій (1-2 роки) перспективі.
Середній	0.3-0.49	Обсяг інвестиційної підтримки умов економічної безпеки дозволяє зберегти ринкові позиції в середній перспективі (3-4 роки), та закласти фундамент формування конкурентних переваг.
Високий	0.5-0.7	Стан економічної безпеки дозволяє зберегти стратегічні позиції на ринку та мати суттєві конкурентні переваги.
Дуже високий	понад 0.7	Стан економічної безпеки дозволяє підприємству мати значні конкурентні переваги стратегічного характеру та стати лідером ринку по галузі з можливостями забезпечення успішної діяльності на міжнародних ринках.

Слід зазначити, що для підприємств-монополістів, діяльність яких захищена від конкуренції, показники рівня економічної безпеки можуть бути значно нижчими через надання особливих умов для функціонування. Але дослідження показника $K_{сес}$ - коефіцієнту стійкості економічного стану є бажаним для оцінки перспектив збереження можливостей для успішної діяльності.

Якщо рівень економічної безпеки недостатній, перед підприємством виникає реальна загроза банкрутства та можливої ліквідації, попередити які можливо тільки за допомогою комплексу заходів щодо фінансового оздоровлення суб'єкту господарювання, тобто санацією. Розробка санаційних заходів, вибір ефективних форм санації здійснюється з урахуванням особливостей

функціонування конкретного суб'єкту та його взаємодії із зовнішнім середовищем, але мета проведення санаційних заходів на підприємстві – це досягнення рівня економічної безпеки, достатнього для успішного розвитку.

Таким чином, забезпечення та постійна підтримка достатнього рівня економічної безпеки - це складний процес в управлінні підприємством, що потребує розробки механізму безпеки бізнесу та професійних дій щодо його реалізації. Але, не зважаючи на це, для більшості українських підприємств економічна безпека є важливим елементом сучасного менеджменту без реалізації якого неможливо забезпечити стійкий розвиток.

Список літератури:

1. Економічна безпека: навч. посіб. / [Варналія З.С., Мельник П.В., Тарангул Л.Л. та ін.] ; за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.
2. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасних підприємств : навч. посіб. / Т.Д. Костенко, Є.О. Підгора, В.С. Рижиков [та ін.] – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.
3. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
4. Офіційний сайт Держкомстату України // www.ukrstat.gov.ua

Надано до редакції 05.02.2012

Артамонова Наталія Савівна / Nataliya S. Artamonova
nsart@ukr.net

Атрашкова Анастасія Віталіївна / Anastasiya V. Atrashkova
atanvi@mail.ru